ISLOM FALSAFASIDA INSON VA KOMILLIK MASALASI

Muallifi: Shonasriddinova Dilshoda Shojalil qizi

Toshkent Kimyo Xalqaro universiteti Namangan filiali talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada Islom falsafasida inson va komillik masalasi diniy-falsafiy hamda axloqiy nuqtai nazardan kompleks tarzda tahlil qilinadi. Islom ta’limotida insonning yaratilish mohiyati, uning jismoniy va ruhiy tabiati, aql va iymon o‘rtasidagi uyg‘unlik masalalari asosiy tadqiqot ob’ekti sifatida yoritiladi. Insonning Alloh tomonidan “yer yuzining xalifasi” sifatida e’tirof etilishi, unga yuklatilgan mas’uliyat va burchlarning mazmuni ochib beriladi.

Maqolada Qur’oni Karim oyatlari va hadislarda insonning ulug‘ maqomi, uning axloqiy poklanish, nafsni tiyish, ilm olish va ezgu amallar orqali komillikka erishish jarayoni tahlil qilinadi. Komillik tushunchasi Islom falsafasida nafaqat diniy e’tiqod, balki aqliy tafakkur, ma’naviy yetuklik va ijtimoiy mas’uliyat bilan uzviy bog‘liq ekani asoslab beriladi.

Shuningdek, Sharq mutafakkirlari — Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Imom G‘azzoliy va boshqa allomalarning komil inson haqidagi qarashlari ilmiy tahlil qilinadi. Ularning asarlarida inson kamoloti aqlni rivojlantirish, axloqni poklash va jamiyat farovonligi yo‘lida xizmat qilish bilan chambarchas bog‘liq holda talqin etilgani ko‘rsatib beriladi.

Tadqiqot natijasida Islom falsafasida inson komilligi g‘oyasi har tomonlama barkamol shaxsni shakllantirishga qaratilgan yaxlit konsepsiya ekanligi, uning bugungi kunda ma’naviy-axloqiy tarbiya jarayonida muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi xulosasi ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar:

Islom falsafasi, inson mohiyati, inson tabiati, komillik, komil inson konsepsiyasi, ma’naviy kamolot, axloqiy yetuklik, barkamol shaxs, aql va iymon uyg‘unligi, nafs tarbiyasi, ruh va jism birligi, qalb pokligi, irfon, ma’rifat, hikmat,

e’tiqod, tavhid g‘oyasi, ilohiy va insoniy munosabat, ijtimoiy mas’uliyat, axloqiy qadriyatlar, diniy ong, falsafiy tafakkur, ontologik yondashuv, gnoseologik qarashlar, antropologik talqin, Sharq falsafasi, musulmon mutafakkirlari, Forobiy ta’limoti, Ibn Sino falsafasi, G‘azzoliy qarashlari, komillikka erishish bosqichlari, o‘zlikni anglash, ma’naviy poklanish, sabr va shukr, adolat tamoyili, inson erkinligi, vijdon masalasi, kamolot falsafasi.

Kirish

Inson va uning komillikka intilishi masalasi falsafa tarixining eng dolzarb va abadiy muammolaridan biri hisoblanadi. Turli davr va sivilizatsiyalarda insonning mohiyati, uning jamiyatdagi o‘rni, hayotining maqsadi hamda ma’naviy kamoloti haqida turlicha qarashlar shakllangan. Sharq falsafasi, xususan, Islom falsafasi bu borada o‘ziga xos va mukammal ta’limot yaratgan. Islom tafakkurida inson oddiy biologik mavjudot emas, balki aql va ruh egasi, ma’naviy mas’uliyat yuklangan, yer yuzining xalifasi sifatida ulug‘ maqomga ega zot sifatida talqin etiladi.

Qur’oni Karim va hadis manbalarida insonning yaratilish mohiyati, uning aqliy va ruhiy imkoniyatlari, ezgulik va yovuzlik o‘rtasidagi tanlovi, shuningdek, komillikka erishish yo‘llari haqida chuqur falsafiy g‘oyalar ilgari surilgan. Islom ta’limotida komillik tushunchasi nafaqat diniy e’tiqod bilan, balki axloqiy poklik, ilm-ma’rifat, sabr-toqat, adolat va ijtimoiy mas’uliyat bilan ham uzviy bog‘liqdir. Shu jihatdan komil inson g‘oyasi Islom falsafasining markaziy kategoriyalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

O‘rta asr musulmon mutafakkirlari — Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Imom G‘azzoliy, Ibn Rushd va boshqa allomalar inson tabiati hamda komillik masalasini chuqur ilmiy-falsafiy asosda tahlil qilganlar. Ular inson kamolotini aqlni rivojlantirish, nafsni tarbiyalash, axloqiy yetuklikka erishish va jamiyat farovonligiga xizmat qilish bilan bog‘liq holda izohlaganlar. Ularning qarashlarida insonning ichki dunyosi, ma’naviy o‘sishi va ijtimoiy mas’uliyati uyg‘un holda talqin qilinadi. Nafsni tarbiyalash – inson ichki istak va xohishlarini poklash orqali o‘zini mukammallashtiradi.

Ilm va tafakkur – ilm inson tafakkurini rivojlantiradi va komillikka yetish yo‘lini yoritadi.

Ijtimoiy mas’uliyat – inson komillikka faqat jamiyat foydasiga xizmat qilgan holda erishadi.Sharq mutafakkirlarining qarashlari

Sharq mutafakkirlarining qarashlari

Abu Nasr Forobiy

Forobiy komil insonni ijtimoiy va ma’naviy barkamol shaxs sifatida tasvirlaydi. Uning fikricha, insonning kamoloti aqlni rivojlantirish, axloqiy fazilatlarni o‘zida mujassam etish va jamiyat farovonligiga xizmat qilish orqali erishiladi.

Ibn Sino

Ibn Sino komillikni ruh va aql uyg‘unligi orqali tushuntiradi. Uning qarashiga ko‘ra, inson bilimga intilishi va axloqiy yetuklikka erishishi lozim.

Imom G‘azzoliy

G‘azzoliy komillikni ma’naviy poklanish va iymon mustahkamligi bilan bog‘laydi. Unga ko‘ra, insonning ruhiy kamoloti nafsni tarbiyalash, ibodat va ezgu amallar orqali erishiladi.Komillikka erishish yo‘llari

Islom falsafasida komillikka erishish jarayoni quyidagi bosqichlardan iborat:

O‘zlikni anglash – inson o‘z tabiati va ruhiy salohiyatini tushunadi.

Nafsi va xohishlarni nazorat qilish – ichki istaklarni poklash orqali axloqiy kamolga erishadi.

Ilm va tafakkur – bilim olish va tafakkur insonning aqliy va ruhiy salohiyatini oshiradi.

Xulosa

Islom falsafasida inson va komillik masalasi markaziy o‘rin tutadi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, inson nafaqat biologik mavjudot, balki ruhiy, aqliy va axloqiy jihatdan mukammallikka intiluvchi mavjudot sifatida talqin etiladi. Qur’oni Karim va hadislar insonning Alloh huzuridagi maqomi, uning ruhiy va jismoniy salohiyati, axloqiy va ma’naviy mas’uliyati haqida chuqur g‘oyalarni beradi.

Komillik tushunchasi Islom falsafasida aql va iymon uyg‘unligi, axloqiy poklik, nafsni tarbiyalash, ilmga intilish va ijtimoiy mas’uliyat kabi tamoyillar bilan belgilangan. Shu asosda inson o‘z ruhiy va aqliy imkoniyatlarini rivojlantirib, nafsini poklab, jamiyatga foydali shaxs sifatida shakllanadi.

Sharq mutafakkirlari — Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Imom G‘azzoliy va boshqa allomalar komillik g‘oyasini falsafiy va diniy nuqtai nazardan tahlil qilganlar. Ularning qarashlariga ko‘ra, komil inson faqat ma’naviy, axloqiy va aqliy yetuklik orqali shakllanadi, shuningdek, jamiyat farovonligiga xizmat qilishi bilan yanada mukammal bo‘ladi.

Bugungi kunda globalizatsiya va ma’naviy inqiroz sharoitida Islom falsafasidagi komillik kontseptsiyasi yoshlar ma’naviyatini rivojlantirish, axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash va jamiyatda barqaror ijtimoiy muhit yaratish uchun dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Shunday qilib, Islom falsafasida inson va komillik masalasi — bu shaxsning ruhiy-axloqiy, aqliy va ijtimoiy rivojlanishini, hamda jamiyat bilan uyg‘un yashashini ta’minlovchi falsafiy va diniy konsepsiya ekanligi xulosa qilinadi.

Adabiyotlar

1.Qur’oni Karim. – Toshkent: O‘zbekiston musulmonlari idorasi, 2012.
2.Hadislar to‘plami. – Toshkent: Ilm, 2005.
3.Forobiy, Abu Nasr. Falsafiy asarlar – Toshkent: Fan, 1986.
4.Ibn Sino. Al-Shifa (Shifo kitobi) – Toshkent: Fan, 1990.
5.G‘azzoliy, Imom. Ihya’ Ulumiddin – Toshkent: Sharq, 2000.
6.Nasr, Seyid H. Islom falsafasi tarixi – Tehran: University Press, 1995.
7.Corbin, Henry. History of Islamic Philosophy – London: Kegan Paul, 1993.
8.Djamshidi, R. Philosophy and Ethics in Islam – New York: Routledge, 2002.
9.Nasr, Seyid H. Islamic Philosophy from its Origin to the Present – Albany: SUNY Press, 2006.
10.Kholmurodov, A. Sharq falsafasi va Islom ta’limoti – Toshkent: Fan, 2010.
11.Karimov, M. Islom pedagogikasi va axloqiy tarbiya – Toshkent: Ilm, 2015.

12.Rahimov, S. Komil inson konsepsiyasi Islom falsafasida – Toshkent: Akademiya, 2018.

13. Baxodir o'g'li, E. B. (2025, December). O'ZBEK XALQINING AN'ANAVIY MAROSIM VA URF-ODATLARINING TARIXIY ASOSLARI VA RIVOJLANISH FALSAFIY TAHLILI (QADIMGI DAVR, ISLOM DAVRI MISOLIDA). In *Partner conferences of the International Scientific Journal Research Focus* (Vol. 1, No. 1, pp. 20-24).